

Consequently, we can assert that in Ukrainian science there is a large number of studies devoted to a separate aspect of the language training of foreign students. Instead, there is no comprehensive study of this problem that requires further scientific research.

Key words: *language training, internationalization of education, foreign students, foreign listeners, adaptation.*

УДК 378.016:811.111'373]:005.336.2:791.635-051

Ганна Подосиннікова

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка
ORCHID ID 0000-0001-6123-4845

Тетяна Бохоня

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка
ORCHID ID 0000-0002-6246-6581

DOI 10.24139/2312-5993/2019.04/076-092

ВИКОРИСТАННЯ СИТУАЦІЙ ІЗ КІНОПЕРСОНАЖАМИ У ФОРМУВАННІ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У статті розглянуто теоретичні передумови формування лексичної компетентності в майбутніх учителів англійської мови, які лягли в основу відповідної методики: визначено мету та компоненти змісту лексичної компетентності в майбутніх учителів англійської мови; обґрунтовано доцільність використання комунікативних ситуацій як засобу формування іншомовної лексичної компетентності; уточнено поняття «ситуація спілкування» та розглянуто наявні їх класифікації; запропоновано визначення терміну «ситуація із кіноперсонажами», створено власну класифікацію ситуацій із кіноперсонажами для формування іншомовної лексичної компетентності; доведено ефективність використання автентичних художніх фільмів як джерела для вилучення або створення ситуацій із кіноперсонажами для формування іншомовної лексичної компетентності майбутніх учителів англійської мови.

Ключові слова: *англомовна лексична компетентність, комунікативна ситуація, ситуація із кіноперсонажем, майбутні вчителі англійської мови.*

Постановка проблеми. На тлі процесів глобалізації та інтеграції України в світовий освітній простір модернізація структури і змісту вищої освіти зумовлює необхідність підвищення якості підготовки майбутніх учителів англійської мови (АМ). Формування іншомовної лексичної компетентності (ІЛК) майбутніх учителів АМ є необхідною умовою оволодіння іноземною мовою як засобом спілкування, оскільки використання лексичних засобів АМ адекватно ситуації спілкування є першочерговою умовою ефективності, успішності іншомовного спілкування. У цьому контексті помітного значення набуває пошук нових засобів та методик формування ІЛК майбутніх учителів АМ. При цьому проведення контрольних зрізів і спостереження за

навчальним процесом показує, що особливої уваги потребує середній ступінь навчання (3–4 курси закладів вищої освіти), коли програма вимагає від майбутніх учителів АМ ефективно спілкуватися в широкому спектрі різних за типом ситуацій спілкування на рівні С1.

У сучасній методиці навчання іноземних мов і культур комунікативна орієнтованість навчального процесу полягає у вивченні іноземної мови через реальне спілкування та забезпечує оволодіння формами та засобами останнього, тобто слугує метою та засобом навчання (Н. Бориско, Н. Гез, С. Ніколаєва, І. Зимня, О. Леонтєв, О. Соловова, О. Щукін, Н. Douglas Brown, S. Thornbury, P. Urr та ін.). Оскільки спілкування – це форма взаємодії людей у процесі реалізації їх суспільно-комунікативної діяльності, організація занять має бути спрямована на постановку та вирішення комунікативних завдань у процесі моделювання конкретних ситуацій іншомовного спілкування (Зимня, 1999, с.142).

Як показало наукове спостереження за процесом підготовки майбутніх учителів АМ на практичних заняттях з практики усного та писемного англійського мовлення та анкетування студентів 3–4 курсів, проведені протягом 2018–2019 н.р. на базі Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, майбутні вчителі АМ із задоволенням спілкуються в ситуаціях, пов'язаних зі змістом сучасних автентичних художніх фільмів (САХФ), а також моделюють на заняттях ситуації з участю кіноперсонажів як такі, що максимально відповідають психолого-віковим особливостям студентів, їх інтересам, потребам, мотивам, детермінантам поведінки та спрямованості особистості майбутніх учителів АМ (Сиземіна, 2009; Нечепоренко, 2017). Так, 92 % студентів вважають відповідний матеріал та ситуації актуальними, небанальними, цікавими, мотивуючими спілкування, такими, що знижують рівень афективного фільтру (термін С. Крешена). При цьому студенти відмічають, що такі ситуації нечасто використовуються в освітньому процесі.

Виходячи з викладеного, вважаємо, що ситуації спілкування, створені на матеріалі САХФ (до якого відносимо фрагменти фільмів, які демонструють певні ситуації спілкування, сюжет фільму, його персонажі та вилучений із нього автентичний мовленнєвий матеріал), дають можливість зробити процес формування ІЛК майбутніх учителів АМ умотивованим, більш емоційним та одночасно невимушеним, природним. Що, у свою чергу, сприятиме комплексній реалізації практичної, виховної, освітньої та розвивальної цілей навчання.

Таким чином, для підвищення ефективності формування ІЛК майбутніх учителів АМ доцільним буде введення ситуацій із кіноперсонажами до структури занять з метою моделювання реального іншомовного спілкування.

Викладене вище зумовлює актуальність подальших досліджень теоретичних засад та практичної реалізації методики використання ситуацій із кіноперсонажами у формуванні ІЛК майбутніх учителів АМ на середньому ступені навчання.

Аналіз актуальних досліджень. Проблема формування ІЛК активно вивчається як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями. Серед них згадаємо таких, як: А. Палецька-Юкало, Б. Беляєв, В. Борщовецька, Л. Василенко, Н. Бориско, Н. Гез, Н. Каверина, Н. Скляренко, О. Сезимина, П. Гурвич, С. Ніколаєва, Т. Веперева, Ю. Семенчук, D. Gardner, I. Nation, L. Taylor, M. Lewis, N. Schmitt, R. Carter, R. Ellis, R. Gairns та ін. Але на цей час усе ще залишається актуальним питання розробки нових ефективних методик формування лексичної компетентності майбутніх учителів АМ на середньому ступені навчання.

Одним із шляхів вирішення зазначеного питання є використання в освітньому процесі ситуацій із кіноперсонажами, адже вони насичуються програмною лексикою шляхом включення лексичних одиниць (ЛО) до опису ситуації та запропонованих опор.

Питання ролі ситуацій спілкування у процесі навчання іноземних мов, їх структури, шляхів і засобів моделювання в освітньому процесі досліджували А. Гордєєва, В. Скалкін, Г. Рогова, Г. Китайгородська, М. Вайсбурд, Є. Вишневський, Ж. Войнова, Є. Пассов, Є. Холодков, П. Гурвич, Н. Скляренко, О. Тарнопольський, І. Зайцева, Г. Ейгер, Р. Мільруд, І. Зимня, Л. Чубарова та ін. Зокрема, використання автентичних відеофономатеріалів для забезпечення комунікативної спрямованості навчання вивчалось О. Барменковою, І. Гавриліним, Л. Курашкевич, В. Шевченко, Є. Глушак, І. Гончар, В. Прокоф'євою, Є. Русаковою, Л. Зазнобіною, Г. Поличкою, А. Федоровим, А. Кульок, Т. Яхнюк, В. Пащук та ін. Вважаємо, що моделювання ситуацій спілкування на основі таких матеріалів дає можливість наблизити середовище, у якому відбувається процес навчання, до умов автентичного, забезпечити комунікативну та мовленнєву змістовність спілкування, сприяє досягненню оптимальних результатів у формуванні ЛК майбутніх учителів АМ (середній ступінь навчання).

Мета статті полягає в дослідженні науково-теоретичних засад методики формування ІЛК майбутніх учителів АМ (середній ступінь навчання) з використанням ситуацій із кіноперсонажами. Головними завданнями статті є

визначення поняття ІЛК, змісту та мети формування ІЛК майбутніх учителів АМ (середній ступінь навчання), аналіз змісту поняття «ситуація спілкування», аналіз існуючих класифікацій ситуацій у контексті навчання іноземних мов та визначення типів ситуацій, які можуть бути використані в освітньому процесі, тлумачення терміну «ситуація з кіноперсонажем», вивчення методичного потенціалу ситуації з кіноперсонажем у формуванні ІЛК майбутніх учителів АМ, розробка класифікації ситуацій із кіноперсонажами для формування ІЛК майбутніх учителів АМ (середній ступінь навчання) та розгляд методичного потенціалу САХФ у формуванні ІЛК майбутніх учителів АМ, що спрятиме реалізації поставленої мети.

Методи дослідження. У статті використані **теоретичні** (критичний аналіз вітчизняних та іноземних педагогічних, методичних, лінгвістичних і психологічних джерел, навчальних програм із метою узагальнення теоретичних аспектів із проблем дослідження) та **емпіричні методи** (наукове спостереження за організацією наукового процесу, опитування викладачів щодо використання ситуацій із кіноперсонажами для навчання лексики англійської мови; анкетування студентів середнього ступеня навчання (майбутніх учителів англійської мови) та викладачів ІМ з метою дослідження частотності використання ситуацій із кіноперсонажами на заняттях з практики англійської мови).

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема формування ІЛК досліджувалась у працях таких вітчизняних і зарубіжних учених, як Б. Беляєв, Н. Гез, П. Гурвич, Г. Рогова, Л. Якушина, К. Агвадо, Б. Хенриксен, В. Бухбіндер, Л. Василенко, С. Калініна, В. Кондратьєв, О. Сезимина, Н. Бориско, С. Ніколаєва, Л. Павлова, D. Gardner, I. Nation, L. Taylor, M. McCarthy, M. Lewis, N. Schmitt, R. Carter, R. Ellis, R. Gairns та ін.

Багато дослідників вважають, що рівень володіння іноземною мовою значною мірою визначається опануванням її лексики на рівні вимог Програми, формування навичок їх правильного сприймання та розуміння, а також нормативного вживання та адекватного використання відповідно до комунікативного завдання (Бігич та ін., 2013, с. 136).

Розглянемо **зміст поняття** «іншомовна лексична компетентність».

Учені Київської методичної школи трактують поняття «іншомовна лексична компетентність» як здатність людини до коректного оформлення своїх висловлювань і розуміння мовлення інших, яка базується на складній і динамічній взаємодії відповідних навичок, знань і лексичної усвідомленості (Бігич та ін., 2013, с. 215).

Віддамо перевагу цьому визначенню як такому, що найбільш повно відповідає парадигмі комунікативно орієнтованого навчання, та будемо використовувати його в межах нашого дослідження.

Метою формування ІЛК є формування рецептивних і репродуктивних навичок використання ЛО в межах визначених сфер і ситуацій відповідно до вікових особливостей учнів та їхніх інтересів, на основі використання мовленнєвих зразків (Бігич та ін., 2013, с. 140). Відповідно, метою формування ІЛК майбутніх учителів АМ (середній ступінь навчання) є формування рецептивних і репродуктивних навичок використання ЛО на основі використання мовленнєвих зразків у межах визначених чинною програмою сфер і ситуацій відповідно до вікових особливостей студентів і їхніх інтересів на рівні вимог С1 («Досвідчений користувач») (Солонцова, 2009).

До **змісту** ІЛК майбутніх учителів АМ слід віднести: а) лексичний матеріал (лексичні мінімуми); б) знання правил (будова слів), форми (звукової та графічної), значення ЛО (найбільш частотні канотації, «штампи» використання); в) інтегровані лексичні мовленнєві навички: 1) репродуктивні; 2) рецептивні; 3) навички обґрунтованої здогадки; 4) навички роботи зі словниками; г) лексична усвідомленість. Одиницею навчання лексичного матеріалу є ЛО, яка може бути не лише словом, але й сталим словосполученням і навіть так званим «готовим реченням», або мовленнєвим зразком (тобто таким, що не змінюється в мовленні) (Бігич та ін., 2013, с. 216). Прикладами відповідних ЛО на лексичному матеріалі середнього ступеня навчання майбутніх учителів АМ (4-й рік навчання) є: на рівні слова – to procrastinate, detrimental, словосполучення – to gain control over a situation, to earn one's living, мовленнєвого зразку – I'm pleased to inform you that.., I don't like to be the bearer of bad news, but... (Evans & Dooley).

Лексичний матеріал, рекомендований програмою до вивчення майбутніми вчителями АМ на середньому ступені навчання, відноситься до таких тем та підтем спілкування: 3 рік навчання – «Cinema» («The history of cinema», «TV and cinema», «Their impact on people», «My favorite actor/film director», «Film reviews»), «Art» («Trends in art», «Art museums», «The English school of painting», «My favorite painter»), «Character and Personality» («Appearance and character», «Appearances are deceptive», «Feelings and emotions», «English, American and Ukrainian character», «Overcoming stereotypes», «National festivals and family celebrations»), «The world around us» («Wildlife and the environment», «Industry and agriculture», «Environmental problems and solutions», «Environmental protection. World ecological movements»), «You never stop learning» («The system of secondary education in

England and Wales», «Types of schools», «Secondary education in Ukraine», «The problems of bringing up children. Discipline in schools»), «English in the world» («World Englishes», «Language rights», «Special English», «The future of English»), 4-й рік навчання – «Law and crime» («Courts and trials», «Law enforcement in English-speaking countries and Ukraine», «Human rights», «The constitution of Ukraine»), «Political system» («Government in English-speaking countries and Ukraine», «Elections, political parties and movements», «Current national and international political trends»), «Higher education» («The system of higher education in English-speaking countries and Ukraine», «Student life in British and American universities»), «Teaching practice» («Reflecting on the teaching experience», «What makes a good teacher», «Class management», «Problem children»), «Keeping up to date» («The press», «Radio and television», «New information technologies and modern means of communication»), «Man and music» («Trends and genres in music», «Youth and music», «My preferences in music» (Солонцова, 2009).

Зазначимо, що лексичний матеріал має відповідати визначеним програмою комунікативним функціям. Приклад комунікативних функцій з підтеми «What makes a good teacher» (тема «Teaching practice», 4-й рік навчання) та відповідних ЛО поданий у табл. 1.

Таблиця 1

**Комунікативні функції з підтеми «What makes a good teacher»
(тема «Teaching practice»)**

Комунікативні функції	Відповідні ЛО
Agreeing/disagreeing	That's true to the facts/I won't deny that, but...
Asking for/giving reasons	Would you agree that...?/If I understand you right...
Asking for/stating and justifying opinions	Do you mean...?/I'm not clear about...

Лексичний матеріал на середньому ступені навчання відповідає рівню соціальної достатності (Шубін, 1972, с. 220), тобто є таким, що достатньо повно відповідає умовам спілкування. Відповідно, такий матеріал є стилістично варіативним, ідіоматичним (включає такі мовленнєві одиниці, що відображають особливості вербального менталітету нації носів мови (Подосиннікова, 2002, с. 2).

Наведемо приклади відповідних ЛО майбутніх учителів АМ (середній ступінь навчання) з теми «Teaching practice»: *to have the world at one's feet; to be a feather in one's cap; to have one's head in the clouds; to keep up with the Joneses.*

Під **лексичними знаннями** розуміється відображення у свідомості студента результату пізнання лексичної системи іноземної мови (Бігич та ін., 2013, с. 147). На середньому ступені навчання майбутніх учителів АМ завдання формування ІЛК пов'язані зі знаннями з лексикології, стилістики, лінгвокультурології, які дозволяють забезпечити стилістичну адекватність, комунікативну доречність, ідіоматичність мовлення. Засвоєння лексичних знань та лексичного матеріалу АМ слугує основою для формування лексичних навичок студентів (репродуктивних, рецептивних, навичок обґрунтованої здогадки, навичок роботи зі словниками).

Лексична навичка – це автоматизована репродуктивна або рецептивна дія, яка забезпечує коректне лексичне оформлення власного мовлення та адекватне сприйняття лексичного оформлення інших (Бігич та ін., 2013, с. 145). Підкреслимо, що першочерговою умовою ефективного спілкування є адекватне використання лексичних засобів ІМ у комунікативній ситуації. Тож при формуванні ІЛК майбутніх учителів АМ слід концентруватися на формуванні рецептивних і репродуктивних лексичних навичок на матеріалі тих ЛО, які дозволяють забезпечити реалізацію комунікативних функцій, визначених програмою.

Рецептивну лексичну навичку визначають як автоматизоване сприймання й розуміння лексичної одиниці в усному та писемному мовленні, а саме: а) впізнання, диференціація та ідентифікація усної й письмової форм лексичної одиниці; б) співвіднесення лексичної одиниці з відповідним об'єктом чи явищем; в) обґрунтована здогадка про значення лексичної одиниці (Бігич та ін., 2013, с. 145).

Відповідно, **репродуктивна лексична навичка** – це автоматизоване вживання ЛО в усному та писемному мовленні, адекватно комунікативній ситуації, а саме: а) виклик ЛО із довготривалої пам'яті; б) відтворення ЛО в зовнішньому мовленні; в) миттєве сполучення ЛО з іншими словами, що утворюють синтагму і фразу за правилами лексичної сполучуваності (Бігич та ін., 2013, с. 145).

Мовленнєві лексичні навички лежать в основі усіх видів мовленнєвої діяльності, отже слід формувати лексичні навички аудіювання, говоріння, читання, письма та застосовувати ЛО з урахуванням комунікативної ситуації, інакше мета спілкування не буде досягнутою.

Останнім компонентом змісту ІЛК є **лексична усвідомленість**, що полягає в здатності майбутнього вчителя АМ а) розмірковувати над процесами формування своєї ІЛК та оволодівати іншомовною лексикою, створюючи систему власних лексичних знань; б) усвідомлювати переваги й

недоліки свого типу мовця і учня відносно оволодіння лексичної компетентності; в) аналізувати лексичну сторону свого мовлення й роботи відповідні висновки (Бігич та ін., 2013, с. 148).

Що стосується лексичної креативності, то вона передбачає використання всіх парадигматичних і синтагматичних зв'язків слова, утворення нових слів на базі вже відомих елементів, заповнення лексичних прогалин різними способами, висловлювання однієї точки зору різними засобами (Солонцова, 2009, с. 13).

Слід наголосити на тому, що формування ІЛК відбувається в тісному взаємозв'язку з граматичною, лінгвосоціокультурною (ЛСКК) та навчально-стратегічною компетентністю. У цьому світлі використання ситуацій із кіноперсонажами та фрагментів САВФ, які відображують культуру нації, мова якої вивчається, сприяє реалізації поставлених програмою завдань та забезпечує ефективність іншомовного мовленнєвого спілкування.

Ефективність іншомовного мовленнєвого спілкування – це установка співрозмовників на здійснення та підтримання мовленнєвого контакту, який реалізується завдяки досягненню взаєморозуміння, основу якого складає адекватна інтерпретація сенсу, який закладений у мовленні комуніканта (Юрьєва, 1999, с. 7).

Безперечно, що ефективність спілкування визначається множинними факторами. Деякі з них – керовані, і тому вони можуть спеціально організовуватися для того, щоб мета спілкування була досягнута з найбільшою вірогідністю. Інші – є некерованими в момент спілкування, і тому повинні враховуватися лише при побудові стратегії та тактики спілкування (Ильин, 2009, с. 61). Із цього випливає, що організація ефективного іншомовного мовлення має відбуватися в конкретних ситуаціях спілкування, а також відповідати умовам та потребам комунікації (*propensity, communicative needs* – у термінології В. Кляйна), цілям спілкування та комунікативним намірам.

Таким чином, вважаємо, що формування ІЛК майбутніх учителів АМ (середній ступінь навчання) може бути ефективним лише за умови дотримання комунікативності та ситуативності навчання, а це, у свою чергу, сприяє досягненню оптимальних результатів у вивченні ІМ (Бігич та ін., 2013, с. 477).

У контексті навчання іноземних мов питанням тлумачення **змісту поняття ситуації** («ситуація спілкування», «комунікативна ситуація», «ситуація», «мовленнева ситуація», «комунікативно-мовленнева ситуація», «ситуація мовленнєвої діяльності», «навчально-мовленнева ситуація»,

«situation», «communicative situation», «speech situation», «speaking situation») та визначення типів ситуацій, які можуть бути використані в освітньому процесі, займалися М. Вайсбурд, Ж. Войнова, Є. Пассов, Г. Рогова, В. Скалкін, О. Леонт'єв, D. Hymes, R. Jakobson та ін.

Розкриємо зміст поняття «ситуація спілкування» в контексті навчання іноземних мов. Розглядаючи поняття ситуації у психолінгвістичному ракурсі, О. Леонт'єв (Лент'єв, 1974, с. 215) стверджує, що комунікативна (мовленнєва) ситуація – сукупність мовленнєвих та немовленнєвих умов, які створені для того, щоб ті, хто перебуває в ній, правильно здійснювали мовленнєві дії по відношенню до створеного комунікативного завдання. О. Гойхман, Є. Ключев, Т. Надєїна (Гойхман та ін., 2007, с. 6) визначають мовленнєву ситуацію як таку умову, що пробуджує мовленнєве спілкування та породжує мотив висловлювання, який в окремих випадках переростає у потребу здійснення цієї дії. У методичному аспекті Н. Гальскова (Гальскова, 2008, с. 16), В. Скалкін (Скалкін, 1978, с. 129) та інші розглядають навчально-мовленнєву ситуацію як сукупність умов, що спонукають до вираження думок і використання при цьому певного мовного та мовленнєвого матеріалу. Услід за Є. Холодковим, ми вважаємо, що наведені вище трактування комунікативної ситуації не виключають, але доповнюють один одного, оскільки будь-яка діяльність складається з ієрархії цілеспрямованих дій і є системою складових її дій. Отже, у навчанні іншомовленнєвого спілкування необхідно йти від «ситуації мовної дії» до «ситуації мовної діяльності», а сам процес навчання розглядати як діяльність, у якій відтворюються соціальні відносини між людьми поза умов безпосередньої утилітарної діяльності (Холодков, 1983, с. 95).

Далі розглянемо **структуру комунікативної ситуації**. Т. Ван Дайк визначає такі компоненти означеної ситуації: час, місце, наслідки, учасники (їх соціальні та комунікативні ролі, відносини, загальні знання, потреби, цілі та наміри), вербальні та невербальні дії (Dijk, 2008). За В. Скалкіним (Скалкін, 1989, с. 129), комунікативно-мовленнєва ситуація має таку структуру: 1) обставини дійсності, у яких відбувається процес спілкування; 2) стосунки між учасниками комунікації; 3) комунікативну мету (мовленнєвий намір, який базується на мотиві, меті та змісті мовленнєвого висловлювання); 4) реалізацію самого акту спілкування.

Таким чином, першочергова роль комунікативної ситуації в навчанні майбутніх учителів АМ – стимулювати, умотивувати їх мовленнєву діяльність, формулювати мету комунікації та надавати інформацію, необхідну для її досягнення.

Відомо, що одним із найефективніших способів забезпечення ситуативності та комунікативної спрямованості спілкування майбутніх учителів АМ на практичних заняттях є використання **автентичних відеоматеріалів**.

Питання використання автентичних відеоматеріалів на заняттях з англійської мови вивчалось такими дослідниками, як О. Барменкова, І. Гаврилін, Л. Курашкевич, В. Шевченко, Є. Глушак, І. Гончар, В. Прокоф'єва, Є. Русакова, Л. Зазнобіна, Г. Поличка, А. Федоров, А. Кульок, Е. Азімов, О. Щукін та багато ін. При цьому Ю. Верисокін, М. Андресян, О. Барменкова використовують термін «відеоматеріал», Е. Азімов та О. Щукін пропонують термін «відеофонограма» в аналогічному значенні. У цьому дослідженні ми використаємо перше визначення як найбільш вживане на сучасному етапі.

Розглядаючи питання визначення типів автентичних відеоматеріалів, які можуть бути використані для формування ІЛК майбутніх учителів АМ на середньому ступені навчання, ми звернулися до існуючих класифікацій автентичних відеоматеріалів. Так, І. Барменкова (Барменкова, 1996, с. 21) у своєму дослідженні розподіляє типи автентичних відеоматеріалів у залежності від жанру, мети створення, кількості охоплених тем, способу виробництва, дидактичного призначення, структури і ступеню закінченості та умов використання. Н. Єлухіна (Єлухіна, 1996, с. 14) розрізняє автентичні відеоматеріали за їх типом та виділяє художні, документальні й мультиплікаційні фільми, серіали, інтерактивні відео (мультфільми), телепередачі, ток-шоу, інтерв'ю, кліпи, рекламні блоки тощо.

При уточненні предмету цього дослідження ми спиралися на результати опитування студентів і викладачів Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, які свідчать, що відповідно 80 % та 57 % учасників освітнього процесу висловлюють позитивне ставлення до застосування на практичних заняттях з АМ ситуацій, пов'язаних із кіноперсонажами. При цьому під **кіноперсонажем** («movie character», «film character») розуміємо діючу особу САХФ. Відповідно, **ситуація з кіноперсонажем** – це сукупність певних мовленнєвих та немовленнєвих умов, обставин та взаємодій, у яких діє кіноперсонаж та які створені для того, щоб ті, хто навчається, правильно здійснювали мовленнєві дії, виконували завдання відповідно до мовленнєвої ситуації.

Тож ми визнали перспективним використання таких автентичних відеофонограм, які мають потенціал для вилучення або створення ситуацій із кіноперсонажами для формування ІЛК майбутніх учителів АМ (середнього ступеня навчання). Таким чином, предмет нашого

дослідження потребує наявності у відеоматеріалі персонажу, тобто обмежує відеоматеріали художніми фільмами.

Художній фільм – це твір кіномистецтва, фільм як продукт художньої творчості, що має в основі вигаданий сюжет, втілений у сценарії та інтерпретований режисером, та який створюється за допомогою акторської гри або коштів мультиплікації. До таких фільмів належать майже всі твори кінематографа за винятком частини документального кіно.

Методичний потенціал використання САХФ у формуванні ІЛК майбутніх учителів АМ зумовлений низкою лінгвістичних, психологічних і педагогічних чинників. До **лінгвістичних факторів** відносимо такі: САХФ є ефективною можливістю продемонструвати ситуативно зумовлене використання іншомовних мовних засобів (Щербакова, 1984, с. 75). Крім того, такий матеріал допомагає відтворити та створити іншомовне мовленнєве середовище на занятті, оскільки майбутні вчителі АМ при перегляді САХФ стають свідками реального життя англomовних країн, дізнаються про актуальні ідеї та проблеми суспільства. Також готові поведінкові моделі та наявний конфлікт спонукає їх до усвідомленого вибору стратегій мовної і немовної поведінки, відповідних мовних засобів з урахуванням елементів ситуації впливу, пошуку вирішення проблем, відповідей на запитання (Малишева, 2012, с. 11-13).

Щодо **психологічних і психолінгвістичних факторів**, використання САХФ позитивно впливає на увагу та пам'ять, адже для того, щоб зрозуміти зміст фільму, майбутнім учителям необхідно докласти певних зусиль. Більш того, згадуючи необхідний матеріал із фрагменту, студент пригадує весь фільм. Таким чином, мимовільна увага переходить у довільну, а матеріал, представлений у фрагменті, запам'ятовується зовсім невимушено. Також, спостерігаючи за зовнішнім виглядом, станом, настроєм, діями, мімікою та жестами, оточенням героїв САХФ, майбутнім учителям АМ вдається швидше та якісніше зрозуміти ситуацію та сприйняти її на емоційному рівні, адже при перегляді САХФ студент може не лише чути персонажів, як це відбувається при аудіюванні, а й бачити їх (Бабінська та ін., 2009, с. 222). Як результат, використання відеоматеріалів на заняттях сприяє підвищенню мотивації до вивчення іноземних мов. Крім того, відтворюючи реальність автентичної іншомовленнєвої комунікації, САХФ сприяють комплексному формуванню навичок і вмінь мовленнєвої діяльності, збалансованому опануванню рецептивної та продуктивної мовленнєвої діяльності.

До **педагогічних факторів** ми відносимо наявність поведінкових моделей, які можуть слугувати прикладом використання в реальному

спілкуванні та широкі виховні можливості такого матеріалу. Крім цього, ситуації з кіноперсонажами сприяють вихованню поваги до культури країни, мова якої вивчається.

Далі охарактеризуємо особливості змісту та форми ситуацій із кіноперсонажами, а також розкриємо їх потенціал у формуванні ІЛК майбутніх учителів АМ. Центральною фігурою ситуацій із кіноперсонажами є харизматичні, яскраві герої САХФ, чиї вчинки та поведінка спонукають до формування власних суджень, свого бачення проблем у межах тем, визначених чинною програмою, а їх моральні і духовні цінності набувають особистісного змісту для майбутніх учителів АМ, закладають основу їх ціннісної системи та дозволяють організувати іншомовне спілкування за тематикою, вказаною у програмі. Прикладами таких персонажів та відповідних автентичних художніх фільмів, які корелюють з визначеною програмою тематикою іншомовного спілкування майбутніх учителів АМ є: Katherine Ann Watson, Betty («Mona Lisa Smile», 2003), Sherlock Holmes, Dr. John Watson («Holmes & Watson», 2018), Mark Zuckerberg, Sean Parker («The Social Network», 2010), Harry Potter, Rubeus Hagrid, Professor Dumbledore («Harry Potter and the Sorcerer's Stone», 2001), Elizabeth Halsey, Lynn Davies («Bad Teacher», 2011). Наведемо відповідний приклад ситуації з кіноперсонажем: *Dramatize the situation. Harry Potter is talking to his son about school and teachers, their role in shaping children's personalities. The son asks Harry Potter to characterize Rubeus Hagrid who used to teach Care of Magical Creatures in Hogwarts and to tell him about Rubeus Hagrid's methods of teaching.*

Ситуація з кіноперсонажем може бути подана у формі текстової інструкції, у якій фігурує персонаж САХФ, а також бути пред'явленою або пов'язаною з фрагментом САХФ. Базуючись на дослідженні А. Щукіна, Е. Азімова, у світлі предмету цього дослідження визначимо **фрагмент САХФ** як коротку (тривалістю 3–5 хвилин) частину САХФ (відеофільму), що демонструє ситуацію, у якій діє кіноперсонаж, або створює змістову та/або комунікативно-мовленнєву основу для її створення (Азімов и Щукин, 2009, с. 93).

Потенціал використання ситуацій із кіноперсонажами у формуванні ІЛК майбутніх учителів АМ зумовлений низкою лінгвістичних, психологічних і педагогічних чинників. До **лінгвістичних факторів** відносимо: 1) вправа із ситуацію з кіноперсонажем може бути насичена необхідною програмною лексикою шляхом включення ЛО до опису ситуації та до запропонованих опор; 2) при створенні ситуації із кіноперсонажем виникає об'єктивна необхідність використання ЛО, які відносимо до лінгвосоціокультурного матеріалу (власні імена, назви реалій, географічні назви, назви історичних та

культурних подій тощо), тобто такий матеріал є насиченим зразками ідіоматичних мовленнєвих одиниць, які відображають специфіку вербального менталітету нації носіїв мови (Подосиннікова, 2002, с. 2). Наведемо приклад ситуації з кіноперсонажем, яка містить програмний лексичний матеріал з теми «Teaching practice»: *Imagine that one of you is Elizabeth Halsey and the other one is her colleague Lynn Davies. Lynn Davies is in frenzy! She does not make the grade in reducing classroom discipline problems. All her attempts to suppress bad behavior are done for. The teacher asks her colleague to give her a piece of advice not to lose credibility*; 3) якщо структура ситуації з кіноперсонажем включає фрагмент САХФ як опору або одну з опор, мовлення персонажів представлено у фрагменті, є прикладом автентичного використання іноземної мови носіями і засобом відтворення іншомовного середовища, представляючи готові поведінкові моделі. Це, у свою чергу, дає можливість студентам творчо використовувати мовленнєвий матеріал САХФ у контексті конкретних життєвих ситуацій.

Not have a clue about smth / to turn a dead ear to smth / to be out of one's depth in smth / to learn by rote / to learn smth at one's mother's knee

Щодо **психологічних факторів**, 1) використання ситуацій із кіноперсонажами сприяє подоланню сором'язливості, внутрішнього напруження, невпевненості, які заважають процесу формування ІКК у майбутніх учителів АМ (середній ступінь навчання); 2) такі ситуації сприяють кращому запам'ятовуванню ЛО, коли майбутні вчителі наслідують героїв фільму, використовують їх слова, міміку, жести, тобто все, що є необхідним у процесі взаємодії співрозмовників та досягнення мети й намірів спілкування, спонукають до критичного мислення, розвивають уяву та покращують увагу; 3) завдяки використанню фрагментів САХФ, ситуації з кіноперсонажами мають неабиякий емоційний вплив на майбутніх учителів АМ та викликають почуття задоволення за рахунок упізнавання персонажів фільму та переживання емоцій, які він викликає (Бабінська та ін., 2009, с. 222). Більш того, такі ситуації мають неабиякий вплив на адресата з метою встановлення комунікативного контакту (інтонація, підвищення голосу, інтерес теми для співрозмовника). Крім того, таке використання ситуацій із кіноперсонажем є значним стимулом до комунікації: вони забезпечують майбутніх учителів АМ, перш за все, практикою спілкування на АМ, не залежно від того, використовується фрагмент САХФ, чи ні. Також ситуації з кіноперсонажами підвищують мотивацію вивчення мови, посилюють інтерес до теми, яка вивчається.

До **методико-педагогічних факторів** відносимо: ситуації з кіноперсонажами є тематично гнучкими та варіабельними, сприяють

формуванню мовленнєвих умінь шляхом вирішення мовленнєвих завдань. Більш того, вони можуть легко використовуватися в різних видах роботи (індивідуальній, парній, груповій, колективній) та допомагають формувати не тільки індивідуальний стиль спілкування у студентів, а й у кожного майбутнього вчителя АМ як особистості, яка може спілкуватися АМ, допомагають їй соціалізуватися, опановуючи знання про культуру та традиції народу країн, мова яких вивчається.

Далі проаналізуємо існуючі методичні типології комунікативних ситуацій з метою створення власної класифікації ситуацій з кіноперсонажами САХФ для формування ІЛК майбутніх учителів АМ (середній ступінь навчання).

Проблему класифікації ситуацій, які використовуються в навчанні іноземних мов і культур, досліджували Є. Верещагін, В. Костомаров, А. Гордєєва, Є. Пассов, Н. Скляренко, О. Тарнопольський, Г. Селевко, Paul J. Deutschmann та ін. Відповідно, існує широкий спектр термінів, які співвідносяться з визначенням типів ситуацій. Так, Є. Пассов (Пассов, 1982, с. 195) поділяє ситуації на «соціальний контакт» та «мовленнєву ситуацію». М. Писанко (Зайцева та Писанко, 2008, с. 2) розглядає чотири типи комунікативних ситуацій: 1) реальні стандартні ситуації; 2) уявні стандартні ситуації, 3) реальні нестандартні ситуації; 4) уявні нестандартні ситуації. Е. Азімов та О. Щукін (Азімов і Щукін, 2009, с. 277) виділяють стандартні (стабільні) та варіабельні (змінні), навчальні та реальні ситуації та наголошують на тому, що в освітньому процесі ситуації виділяються на основі тем і сфер спілкування. В. Скалкін (Скалкін, 1978, с. 129) розділяє ситуації на природні та штучні (навчальні) ситуації та виділяє доповнювальні, проблемні, уявні та рольові навчально-мовленнєві ситуації. О. Леонт'єв (Леонт'єв, 1975, с. 214) виокремлює ситуації особистісного та публічного спілкування.

Аналіз наведених класифікацій дає підстави сформулювати такі критерії класифікації та типи ситуацій із кіноперсонажами САХФ для використання у процесі формування ІЛК майбутніх учителів АМ: 1) за ступенем проблемності – з низьким/середнім/високим (проблемні) рівнем проблемності; 2) за ступенем стандартизованості – з низьким/середнім/високим (стандартизовані) рівнем стандартизованості; 3) за сферою спілкування – особистісні та публічні; 4) за походженням – природні, або некеровані/штучні, або керовані; 5) за реальністю – реальні та уявні. Під реальними матимемо на увазі ті ситуації, які вилучені з САХФ у вигляді відеофрагментів. Під уявними ситуаціями матимемо на увазі спеціально створені на базі САХФ з навчальною метою із залученням

елементів сюжету, персонажів, реалій та ін. Візуалізуємо класифікацію ситуацій із кіноперсонажами в таблиці 2.

Таблиця 2

Класифікація ситуацій із кіноперсонажами для формування ІЛК майбутніх учителів АМ (середній ступінь навчання)

<i>Критерії класифікації ситуацій із кіноперсонажами</i>	<i>Типи ситуацій із кіноперсонажами</i>
за ступенем проблемності	<i>з низьким/середнім/високим (проблемні) рівнем проблемності</i>
за ступенем стандартизованості	<i>з низьким/середнім/високим (стандартизовані) рівнем стандартизованості</i>
за сферою спілкування	<i>особистісні та публічні</i>
за походженням	<i>природні, або некеровані/штучні, або керовані</i>
за реальністю	<i>реальні та уявні</i>
за керованістю	<i>з низьким , середнім, високим рівнем керованості</i>

Проблема використання ситуацій із кіноперсонажами для формування ІЛК майбутніх учителів АМ потребує розгляду **САХФ як джерела матеріалу** для відбору та створення таких ситуацій. Услід за Н. Єлукіною та І. Барменковою, пропонуємо типологію САХФ, які вважаємо доцільним використовувати як джерело матеріалу для відбору та створення ситуацій із кіноперсонажами з метою формування ІЛК майбутніх учителів АМ на середньому ступені навчання: 1) **за метою створення** (автентичні теле- та відео- фільми, створені носіями іноземної мови в ненавчальних цілях); 2) **за жанром** (художні ігрові фільми, мультфільми); 3) **за кількістю охоплених тем** (однотемні, багатотемні); 4) **за структурою та ступенем закінченості** (цілісні фільми, фрагменти фільмів).

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. На нашу думку, використання ситуацій із кіноперсонажами є ефективним засобом формування ІЛК майбутніх учителів АМ на середньому ступені навчання, адже ситуації з кіноперсонажами мають потужний методико-лінгвістичний, психологічний та педагогічний потенціал; вважаємо, що саме штучні навчальні та природні комунікативні ситуації з кіноперсонажами, вилучені з автентичних матеріалів, мають забезпечити ефективність формування мовленнєвих лексичних навичок, бо вони стимулюють студентів у процесі навчання, допомагають їм опинитися в умовах повсякденного життя носіїв мови, підвищують їхню зацікавленість у процесі оволодіння англійською лексичною компетентністю, сприяють перегляду, обговоренню фільмів; крім того, при використанні автентичних матеріалів, особливо відеофільмів, процес навчання стає не лише цікавим для студентів, але й

емоційним та наближеним до реального життя іноземців. Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо у створенні методики формування ІЛК майбутніх учителів АМ із використанням ситуацій із кіноперсонажами.

ЛІТЕРАТУРА

- Азимов, Е. Г., Щукін, А. Н. (2009). *Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам)*. Москва: ИКАР (Azimov, E. G., Shchukin, A. N. (2009). *New dictionary of methodological terms and concepts (theory and practice of teaching languages)*. Moscow).
- Бігич, О. Б., Бориско, Н. Ф., Борецька, Г. Е. (2013). *Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика*. Київ (Bihych, O. B., Borysko, N. F., Boretska, G. E. (2013). *Methodology of teaching foreign languages and cultures: theory and practice*. Kyiv).
- Ильин, Е. П. (2009). *Психология общения и межличностных отношений*. Питер. (Ilyin, E. P. (2009). *Psychology of communication and interpersonal relations*. Peter).
- Ніколаєва, С. Ю., Соловей, М. І. (2001). *Програма з англійської мови для університетів/інститутів (п'ятирічний курс навчання)*. Київ (Nokolaieva, S. Yu., Solovei, M. I. (2001). *English Language Program for Universities/Institutes (five year course)*. Kyiv).
- Солонцова, Л. П. (2009). *Современная методика обучения иностранным языкам*. Павлодар (Solontsova, L. P. (2009). *Modern teaching methods for foreign languages*. Pavlodar).
- Тарнопольський, О. Б., Скляренко, Н. К. (2003). *Стандарти комунікативної поведінки у США*. Київ: ІНКОС (Tarnopolskyi, O. V., Skliarenko, N. K. (2003). *Standards of Communicative Behavior in the United States*. Kyiv: INKOS).
- Холодков, Е. И. (1983). О компонентном составе ситуации речевого действия. *Иностранные языки в школе*, 4, 95 (Holodkov, Ye. I. (1983). About the component of the speech situation. *Foreign languages in school*, 4, 95).
- Щербаківа, І. А. (1984). *Кино в обучении иностранным языкам*. Москва (Shcherbakova, I. A. (1984). *Cinema in teaching foreign languages*. Moscow).
- Dijk, T. A. (2008). *Discourse and Context. A sociocognitive approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Evans, V., Dooley, J. (2000). *Upstream: Proficiency C1 Student's Book*. UK: Express Publishing.
- Вікіпедія. Художній фільм. Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A5%D1%83%D0%B4%D0%BE%D0%B6%D0%BD%D1%96%D0%B9_%D1%84%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BC (Wikipedia. Feature film. Retrieved from: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A5%D1%83%D0%B4%D0%BE%D0%B6%D0%BD%D1%96%D0%B9_%D1%84%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BC

РЕЗЮМЕ

Подосинникова Анна, Бохоня Татьяна. Использование ситуаций с киноперсонажами в формировании лексической компетентности будущих учителей английского языка.

В статье рассмотрены теоретические предпосылки формирования лексической компетентности у будущих учителей английского языка, которые легли в основу соответствующей методики: рассмотрены цель и компоненты содержания лексической компетентности у будущих учителей английского языка; обоснована целесообразность использования коммуникативных ситуаций как средства формирования иноязычной лексической компетентности; уточнено

понятие «ситуация общения» и рассмотрены имеющиеся их классификации; предложено определение термина «ситуация с киноперсонажами» и создана классификация ситуаций с киноперсонажами для формирования иноязычной лексической компетентности; доказана эффективность использования аутентичных художественных фильмов как источника для извлечения или создания ситуаций с киноперсонажами для формирования иноязычной лексической компетентности будущих учителей английского языка.

Ключевые слова: англоязычная лексическая компетентность, коммуникативная ситуация, ситуация с киноперсонажами, будущие учителя английского языка.

SUMMARY

Podosynnikova Hanna, Bohonia Tetiana. Using situations with film characters in forming English lexical competence of future English teachers.

Introduction. Nowadays the society formulates high demands for the level of the lexical competence of future English teachers that requires applying new effective educational technologies. Communication modeling is a necessary condition for the formation of the lexical competence of future English teachers. The situations of communication created on the material of modern authentic artistic films or their fragments of films that show certain situations of communication, and the plot of the film, their characters make it possible to make the process of formation of lexical competence of future English teachers motivated, more emotional and at the same time natural. It will contribute to the effective mastery of future English teachers' lexical knowledge, formation of lexical skills, as well as the ability and willingness to use relevant knowledge and skills in the process of foreign language communication. **Purpose.** The article dwells upon the problem of forming the lexical competence of future English teachers by means of situations with film characters. **Methods.** The study provides theoretical substantiation and scientific observation of the organization of the scientific process, the questioning of teachers about the use of situations with film characters for learning the vocabulary of the English language; questionnaire for students (future English teachers) in order to study the frequency of situations involving film characters in English language classes. **Results.** The article contains an overview of the modern scientific ideas regarding the problem of forming the lexical competence of future English teachers by means of the situations with film characters. It defines the aim and the structural components of the lexical competence of future English teachers and grounds the efficiency of the situation with film characters' usage on the material modern authentic artistic films as a source for the creation of situations with film characters for the formation of the lexical competence of future English teachers. **Conclusion.** The scientific research has shown that situations with film characters are an effective means of forming lexical competence of future English teachers. First, situations with film characters has a powerful methodological-linguistic, psychological and pedagogical potential; second, both educational and natural communicative situations with film characters ensure the effectiveness of language lexical skills formation because they stimulate future English teachers in the process of learning, show everyday life of native speakers, increase future English teachers' interest in the process of mastering English lexical competence.

Key words: lexical competence, communicative situation, situation with film characters, future English teachers.